

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ З ПИТАНЬ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ АГЕНТСЬКИХ ВІДНОСИН В ГАЛУЗІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто ряд літературних джерел в системі обліку та контролю агентських відносин. Визначено ряд проблем, які розглядалися науковцями щодо агентських відносин в галузі туристичної діяльності

Ключові слова: агентські відносини, туристична діяльність, агентський договір

Постановка проблеми. В умовах динамічних змін зовнішнього та внутрішнього економічного середовища ефективне здійснення господарської діяльності залежить від скоординованої та налагодженої роботи системи управління. Поступове удосконалення форм співпраці та економічних зв'язків між економічними суб'єктами, які прагнуть реалізувати власні інтереси з найбільшою вигодою, сприяли розширенню меж застосування різного роду сфери послуг. Особливого значення набуває туристична діяльність, як складова соціальної сфери. Розвиток туристичної галузі сприяє збільшенню доходів бюджету, створенню нових робочих місць, що призводить до стабілізації економіки країни в цілому.

Туристична діяльність в основному базується на сукупності агентських відносин, що потребує нових методів управління. Тому розвиток бухгалтерського обліку та контролю агентських відносин, зокрема в туристичній діяльності є актуальним напрямом досліджень. Проте, протягом останніх десяти років даній тематиці було присвячено лише сім дисертаційних робіт, що свідчить про недостатню кількість досліджень в даному напрямі.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у формування теоретичних та організаційно-методичних засад бухгалтерського обліку, а саме в частині агентських відносин, здійснили вітчизняні дослідники: Ф.Ф. Бутинець, О.О. Герасименко, Н.В. Гордополова, А.Г. Загородній, Т.П. Данканич, З.О. Коваль, Г.В. Назарова, А.М. Панченко, В.В. Рєзнікова, Г.І. Сальнікова, Л.С. Скакун, О.О. Чуб, М.М. Шигун, та ін.; сучасні зарубіжні вчені А.Б. Арбузов, Н.М. Белоусова, І.В. Гокінаєва, А.С. Жуков, С.С. Корнєва, Д.В. Курсьєв, О.Н. Липатова, В.Ю. Мінци, Є.С. Ричкова, Г.В. Савінов, С.М. Тресков, Є.С. Шаліта та ін. Також вагому частку досліджень зокрема, дисертаційних робіт займають такі вчені як: О.Р. Коротка, А.Л. Дядюк, А.І. Дрішлюк, Р.В. Колосов, А.М. Панченко, І.М. Грищенко, Г.І. Сальнікова.

Викладення основного матеріалу. На основі опрацювання останніх досліджень сформовано динаміку захищених дисертацій в Україні за напрямом агентські відносини з 2003 – 2011 рр. (рис. 1).

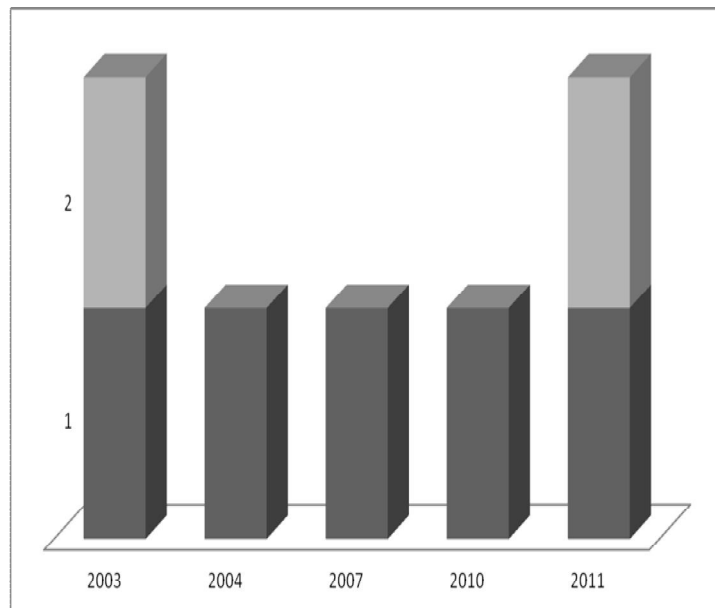

Рис. 1. Динаміка захищених дисертацій в Україні за напрямом агентські відносини за період з 2003 – 2011 рр.*

*Систематизовано за даними електронного каталогу Національної бібліотеки ім. І. Вернадського^[1]

Провівши суцільне дослідження авторефератів в Електронному каталозі авторефератів дисертацій Національної бібліотеки України ім. І. Вернадського за визначенням "агентські відносини", встановлено, що протягом 2003 – 2011 рр. захищено 7 дисертаційних робіт. З них за спеціальністю цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право – 3, за спеціальністю економіка та управління національним господарством – 1, за спеціальністю господарське право; господарсько – процесуальне право – 3 дисертації.

Для більш повного уявлення на рис. 2 відображено спеціальності захищених дисертацій в Україні за напрямом "агентські відносини" за період 2003-2011 рр. у відсотковому відношенні.

¹ Електронний каталог Національної бібліотеки ім. І. Вернадського: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua

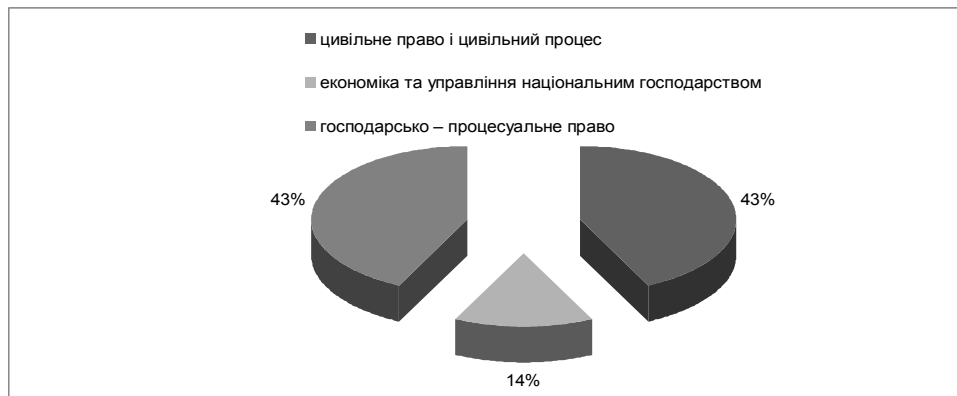

Рис. 2. Спеціальності захищених дисертацій в Україні за напрямом "агентські відносини" за період 2003-2011рр. у відсотковому відношенні

Проаналізувавши динаміку захищених дисертацій в Україні за даною тематикою, нами було виявлено, що роботи в значній кількості присвячені правовій сфері, що свідчить про юридичну значимість розвитку агентських відносин та необхідність формування адекватного нормативно-правового регулювання. Що стосується спеціальності бухгалтерський

облік та контроль сукупності агентських відносин, зокрема в туристичній діяльності, зрозуміло, що на дану тематику не досить зосереджено увагу, що є негативним моментом і потребує подальшого дослідження.

Проаналізуємо детальніше питання, які досліджувались в даних дисертаційних роботах (табл. 1).

Таблиця 1. Питання, які досліджувались в дисертаційних роботах за напрямом "агентські відносини" України в розрізі кожного науковця, 2003 – 2011 рр.

№ з/п	Автор	Питання, які досліджувались					
		Історичний аспект посередництва (агентських відносин)	Правове регулювання посередництва	Понятійний апарат	Договірне регулювання агентських відносин	Класифікація посередницьких операцій	Механізм функціонування посередників
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Сальникова Г.І.[7]	+	+	+	+	+	
2.	Дрішлюк А.І.[2]	+	+		+		
3.	Колосов Р.В.[4]	+	+	+	+		
4.	Грищенко І.М.[1]		+	+	+	+	+
5.	Дядюк А.Л.[3]		+	+	+		+
6.	Коротка Р.О.[5]	+	+	+	+		
7.	Панченко А.М.[6]		+	+	+		
Разом:		4	7	6	7	2	2

Дослідивши дану таблицю, можемо спостерігати, що більшість науковців приділили увагу таким питанням, як: понятійний апарат агентських відносин (О.Р. Коротка, А.Л. Дядюк, Р.В. Колосов, А.М. Панченко, І.М. Грищенко, Г.І. Сальникова); договірне та нормативно – правове регулювання агентських відносин (посередництво) (О.Р. Коротка, А.Л. Дядюк, А.І. Дрішлюк, Р.В. Колосов, А.М. Панченко, І.М. Грищенко, Г.І. Сальникова).

У дисертаційній роботі Сальникової Г.І., яка була захищена в м. Харкові у 2003 р. за темою правове регулювання посередництва в підприємницькій діяльності було встановлено, що дана робота спрямована на комплексне дослідження проблем правового регулювання посередництва в підприємницькій діяльності. Науковцем було проаналізовано існуючі концепції і сформульовано власне визначення поняття посередництва в економічному і правовому значенні, обґрунтовано необхідність виділення самостійного інституту – договору на надання посередницьких послуг. Практичну цінність мають сформульовані критерії посередницьких договорів, що дають можливість виділити їх із системи цивільно-правових договорів, проведено аналіз їхньої правової природи й особливостей основних посередницьких договорів. Висловлено конкретні пропозиції щодо удосконалення законодавства, що регулює посередницькі правовідносини [7].

Основною метою дисертаційного дослідження А.І. Дрішлюка, який також захистив дисертаційну роботу в 2003 році є цивільно-правова характеристика агентського договору, його ознак і особливостей. Проведено теоретичного аналізу зобов'язань, які виникають у процесі укладання, зміни або припинення агентського договору, відповідальності за його порушення, формування

пропозицій щодо правового регулювання агентських відносин в цивільному законодавстві України.

Дослідження агентського договору здійснено в історичному розвитку та в порівнянні підходів до його регулювання в різних системах права. У дисертації послідовно досліджується генеза інституту представництва, його застосування в цивільному обігу, юридична природа агентського договору, його цивільно-правова характеристика, співвідношення із суміжними цивільно-правовими договорами. Проаналізовані особливості їх змісту, укладання і виконання, відповідальності, сформульовані істотні умови договору [2].

У 2004 році була захищена одна дисертаційна робота Р.В. Колосовим. В даній роботі досліджуються поняття зобов'язання, послуги, правочину, аналізується поняття договору комісії та агентського договору, визначається їх зміст та структура, висвітлюються питання про основні елементи цих договорів, правовий статус сторін та їх відповідальність за невиконання умов договору, а також розглядаються особливості припинення вказаних вище договорів.

На основі вивчення нормативного матеріалу та аналізу літературних джерел сформульовані висновки та рекомендації щодо подальшого вдосконалення цивільного та господарського законодавства з питань укладання та виконання договору комісії та агентського договору. Зокрема, сформульовано поняття агентського договору, визначено предмет договору комісії та агентського договору, досліджено специфіку правового регулювання даних договорів та показано їх місце в праві України [4].

Наступною дисертаційною роботою яка була захищена у 2007 році стала робота І.В. Грищенка, який досліджував питання науково-методологічних засад комплексного управління комерційним посередництвом. Дисертація присвячена проблемам комплексного управління, методологічним розробкам, теоретичним та практичним дослідженням процесу формування комерційного посередництва у ринковому середовищі. Обґрунтовано сутність та особливості комерційно-посередницької діяльності і концептуальні засади її розвитку в національній економіці. Сформульоване визначення комерційно-посередницької діяльності і розкрито її економічну сутність та методологічні аспекти в ринкових умовах, представлена система зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на життєздатність посередницьких підприємств в умовах ринку.

Визначено, що комерційна домінанта посилює ринковий ефект та є інструментом економічної, технологічної, соціальної спрямованості та чинником зростання добробуту населення і економіки в цілому. Обґрунтовано, що складові комерційно-посередницької діяльності знаходяться у глибокому внутрішньому взаємозв'язку і взаємодії, що передбачає наявність відповідного регулюючого впливу. Запропоновано своє бачення комплексних підходів до управління комерційним посередництвом. Розроблено ринковий механізм регулювання комерційно-посередницькою діяльністю з урахуванням умов національної економіки ринку [1].

Інша дисертаційна робота належить А.Л. Дядюк, яка на основі комплексного аналізу і вивчення правового регулювання комерційного посередництва (агентських відносин) з метою реалізації наукових завдань здійснила узагальнення теоретичних положень та обґрунтування їх практичного значення.

Також в роботі обґрунтовано господарсько-правову природу агентських відносин, розкрито характерні ознаки даного правовідношення та його зміст. Уточнено суттєві відмінності поняття "агентська діяльність" у законодавствах країн континентального та прецедентного права. Визначено особливості здійснення агентської діяльності у різних сферах господарювання. Розроблено пропозиції, спрямовані на вдосконалення правового регулювання агентських відносин у сфері господарювання [3].

Короткою Р.О. у дисертаційній роботі на тему "Господарсько-правове регулювання агентських відносин в Україні", яка була захищена у 2011 р., висвітлено питання правового регулювання агентських відносин у широкому

розумінні як універсального виду діяльності, що використовується в різних сферах суспільного буття, та господарсько-правовому – як виду господарської діяльності. Визначено загальні ознаки агентських відносин у сфері господарювання та спеціальні, притаманні для їх певних видів (у окремих галузях економіки, за безпосередньої участі держави, з використанням міжнародних ринків). Обґрунтовано, що на агентування у сфері господарювання впливає мета та функції його здійснення (одержання прибутку, виконання контрольних чи інших функцій), що дозволяє відмежувати комерційне агентування (комерційне посередництво, що здійснюється як вид підприємницької діяльності) та некомерційне (діяльність податкових і валютних агентів, відповідні функції на яких покладаються законодавством і виконання яких зазвичай не передбачає прибутковості такого агентування) [5].

Другою дисертаційною роботою захищеною у 2011 р., стала робота А.М. Панченко. У дисертації визначено економічну та господарсько-правову сутність інституту комерційного посередництва, досліджено концепцію становлення та основні принципи комерційно-посередницької діяльності. Запропоновано в рамках систематизації принципів, на яких має базуватися комерційна діяльність, виділення і характеристики юридичних принципів, виявлено зв'язок розвитку інституту комерційного посередництва з удосконаленням господарського законодавства; зроблено висновок про те, що включення в Господарський кодекс договору про надання господарсько-управлінських послуг сприятиме підвищенню якості управління у сфері економіки (господарського управління). Запропоновано також розуміння ефективного розвитку економічних відносин за допомогою інституту комерційного посередництва як такого його правового регулювання, яке, з одного боку, сприятиме розвитку економічної конкуренції, добросовісного підприємництва, а з іншого - ставитиме заслін монополізму, формальному виконанню посередницьких послуг, одержанню посередником незаробленої винагороди [6].

З огляду динаміки захищених дисертаційних робіт, спостерігаємо негативний результат, оскільки протягом десяти років дослідженням даної тематики присвячено лише сім дисертацій. Отже, можемо зробити висновок, що питання агентських відносин потребує подальшого дослідження, оскільки на сьогоднішній день сфера послуг є досить актуальною, зокрема сфера агентських послуг.

Що стосується огляду наукової літератури, то в табл. 2 висвітлено питання, що досліджували науковці.

Таблиця 2. Огляд наукових праць, що висвітлюють питання розвитку агентських відносин в галузі туристичної діяльності

№ з/п	Автор	Питання, що розглядалися								
		Агентський договір	Комерційне посередництво	Теорія агентських відносин	Облікове відображення посередницьких операцій	Нормативно – правове регулювання агентських відносин	Особливості діяльності турагентств	Облік турагентської діяльності	Поняття та види туристичної діяльності	Договірні відносини в туристичній діяльності
1.	Трояновський О.В.		+							
2.	Чуб О.О.			+						
3.	Проценко В.В.	+		+		+				
4.	Панченко А.М.	+	+			+				
5.	Казарян Г.Г.				+	+				
6.	Тодуа Т. Л.		+			+				
7.	Кузь В.І.	+			+					
8.	Данканич Т.П.	+						+		
9.	Кузніцова Е.В.			+						
10.	Богданова Ж.А.						+	+	+	+
11.	Височан О.О.							+		+
12.	Гончаренко О.М.							+		
Та ін.										

Проаналізувавши наукові праці, щодо питань агентських відносин в галузі туристичної діяльності, можемо зробити висновок, що більшість науковців приділяли увагу таким проблемним питанням, як дослідження агентського договору, нормативно –

правовому регулюванню агентських відносин та бухгалтерському обліку туристичних послуг.

Зокрема вивченню питання агентського договору приділяли увагу такі науковці як: В.В. Проценко, А.М. Панченко, В.І. Кузь, Т.П. Данканич та ін.

Проценко В.В. у своїй праці аналізує цивільно-правову складову відносин агентування та договору, що його опосередковує, тобто агентського договору.

Панченко А.М. вивчає агентський договір і надання господарсько – управлінських послуг. Розглядає питання інтерпретації господарського управління як надання господарсько – управлінських послуг та доцільність включення до глави 31 ГКУ договору про надання господарсько – управлінських послуг. Також іншою працею досліджено юридичну природу договору комерційного посередництва, де проведено порівняння між комерційним договором та агентським договором.

В праці Т.П. Данканича в розрізі питання обліку турагентської діяльності та операцій по її оподаткуванню розглянуто питання договірних відносин тур агента, також визначено зміст даного договору.

Вивченню питань нормативно – правового регулювання агентських відносин займалися такі науковці як: В.В. Проценко, А.М. Панченко, Г.Г. Казарян, Т.Л. Тодуа та ін.

Казарян Г.Г. у своїй праці досліджує питання нормативно – правового регулювання посередницьких операцій, в якій аналізує стан дослідження і розкриття нормативно – правового та договірної регулювання посередницьких операцій, розглядає нормативні акти та пропонує виділити три рівні нормативно –

правового регулювання бухгалтерського обліку посередницьких операцій.

Науковець Т.Л. Тодуа досліджує питання правового регулювання комерційного посередництва (агентських відносин), де пропонує конкретизувати в Господарському кодексі України визначення комерційного посередництва.

Панченко А.М. у своїй праці акцентувала увагу на більшому дослідженні комерційного посередництва, обґрунтувала актуальність правового регулювання комерційного посередництва, виділила ряд нестандартних агентів.

Значна частина авторів таких як: Г.Г. Казарян, В.І. Кузь, Ж.А. Богданова, Т.П. Данканич, О.О. Височан, О.М. Гончаренко та ін. у своїх працях приділили увагу питанням обліку тур агентської діяльності, оскільки відносини потрібно вміти відображати в бухгалтерському обліку, тому науковці за основу брали галузь туристичної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши дані науковці виявлено, що на сьогоднішній день мало уваги приділяють дослідженню питання облікового відображення агентських відносин, що свідчить про недостатність розробок у даній сфері.

Проблеми, які стосуються питання агентських відносин і які дослідженні в працях різних науковців можемо спостерігати на рис. 3

Рис. 3. Огляд проблем, які стосуються питання агентських відносин

Отже, головні проблеми, які досліджені науковцями є вивчення агентського договору (17%), дослідження авторами нормативно – правового регулювання агентських відносин (також 17%). Значну увагу було приділено питанню обліку агентських відносин туристичної агентської діяльності (17%).

Проаналізувавши дані результати можемо сказати, що не всі питання з рис. 3 обґрунтовано тому, що питання агентських відносин потребує досконалішого вивчення в розрізі удосконалення облікового забезпечення. Виявлено, що агентські відносини на сьогоднішній день в досліджуваних роботах представлені, як комерційне посередництво.

Список використаних літературних джерел:

1. Грищенко І.М. Науково-методологічні засади комплексного управління комерційним посередництвом: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством" / І.М. Грищенко. – Київ, 2007. – 33 с.
2. Дрішлюк А.І. Агентський договір: цивільно-правовий аспект: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право./ А.І. Дрішлюк. – Одеса, 2003
3. Дядюк А.Л. Правове регулювання комерційного посередництва (агентських відносин) у сфері

господарювання: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 "Господарське право; господарсько-процесуальне право" / А.Л. Дядюк. – Київ, 2010. – 24 с. 4. Колосов Р.В. Договір комісії і агентський договір у цивільному праві: автореф. Дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. – Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. / Р. В. Колосов. – Київ, 2004. 5. Коротка Р. О. Господарсько-правове регулювання агентських відносин в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Р. О. Коротка ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2011. — 18 с. 6. Панченко А.М. Вдосконалення господарсько-правового регулювання інституту комерційного посередництва: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 "Господарське право; господарсько-процесуальне право" / А.М. Панченко. – Київ, 2011. – 16 с. 7. Сальнікова Г.І. Правове регулювання посередництва у підприємницькій діяльності: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / Г.І. Сальнікова. – Харків, 2003. – 12 с.

ГОМЕЛА О.О. – здобувач Галузевої академії управління, м. Київ.

Стаття надійшла до редакції: 18.04. 2013 р.